

Archeologische begeleiding Antwerpen, Zeemanshuis

Titel

Archeologische begeleiding Antwerpen, Zeemanshuis

Auteurs

Niels Janssens, Inger Woltinge

Opdrachtgever

Afbraakwerken Van Kempen bvba

Projectnummer

2013-115

Plaats en datum

Gent, 3 juli 2013

Reeks en nummer

*BAAC Vlaanderen Rapport 64
ISSN 2033-6898*

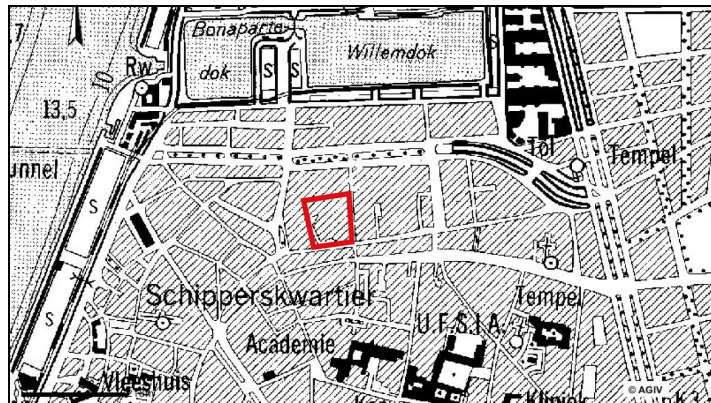
Niets uit deze uitgave mag zonder bronvermelding worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door print-outs, kopieën, of op welke andere manier dan ook.

Technische fiche

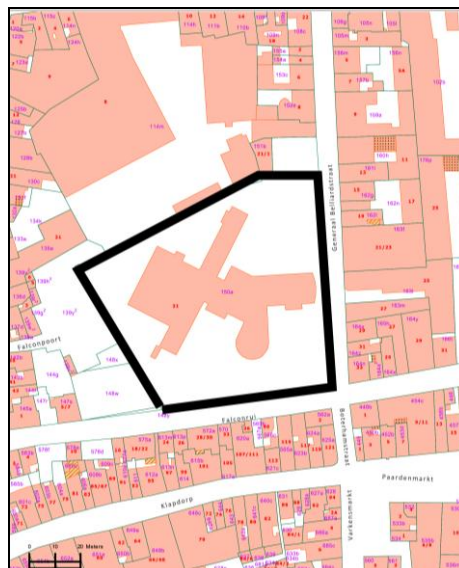
Naam site: Antwerpen Zeemanshuis

Ligging: Falconrui Antwerpen
Gemeente Antwerpen
Provincie Antwerpen

Topografische kaart:

Kadaster:

Percelen: Afdeling 2 sectie B 150a

Coördinaten:

ZO	X=152655.3821
	Y=212832.4443
ZW	X=152613.7301
	Y=212833.9009
NO	X=152679.5301
	Y=212866.1700
NW	X=152615.8728
	Y=212880.2272

Onderzoek: Archeologische begeleiding

Projectcode: 2013-071

<i>Opdrachtgever:</i>	Afbraakwerken Van Kempen bvba
<i>Uitvoerder:</i>	BAAC bvba
<i>Naam aanvrager:</i>	Niels Janssens
<i>Terreinwerk:</i>	Niels Janssens, Sarah Schellens, Inger Woltinge
<i>Projectleiding:</i>	Niels Janssens
<i>Verwerking:</i>	Niels Janssens, Sarah Schellens en Inger Woltinge
<i>Wetenschappelijke begeleiding:</i>	Stad Antwerpen Archeologische Dienst: Karen Minsaer
<i>Trajectbegeleiding:</i>	Agentschap Onroerend Erfgoed: Leendert van der Meij
<i>Specialistisch onderzoek:</i>	Niet van toepassing
<i>Bewaarplaats archief:</i>	BAAC bvba
<i>Grootte projectgebied:</i>	6608 m ²
<i>Grootte onderzochte oppervlakte:</i>	ca. 1500 m ²
<i>Termijn:</i>	Veldwerk: 2 dagen Uitwerking: 3 dagen
<i>Reden van de ingreep:</i>	Afbraak van het Zeemanshuis en de bijbehorende kelders
<i>Bijzondere voorwaarden:</i>	Opgesteld door het Agentschap Onroerend Erfgoed
<i>Archeologische verwachting:</i>	Op de locatie van het Zeemanshuis hebben het laat-middeleeuwse Falcontinnenklooster en de post-middeleeuwse Falconkazerne gelegen. Restanten van beide gebouwen kunnen nog in de bodem aanwezig zijn.
<i>Wetenschappelijke vraagstelling:</i>	Het doel van deze begeleiding is een archeologische evaluatie van het terrein en een inschatting van de intactheid en omvang van de muurresten van het Falcontinnenklooster en de Falconkazerne.
Resultaten:	Er werden in het westen van het onderzoeksgebied resten aangetroffen van het voormalige Falcontinnenklooster uit de 15 ^{de} -16 ^{de} eeuw. Het ging hier om enkele muurresten, alsook een vloerfragment. Er werden tevens enkele oudere ophogingslagen geregistreerd. Van de in de 19 ^{de} eeuw gebouwde Falconkazerne werden eveneens muurresten gevonden.

Inhoud

Samenvatting.....	1
1 Inleiding.....	2
1.1 Algemeen.....	2
1.2 Doel van het onderzoek.....	3
1.3 Aard van de bedreiging	3
2 Methode	4
3 Bodemkundige en archeologische gegevens.....	5
3.1 Bodemkundige gegevens	5
3.2 Beknopte historiek en archeologische gegevens	5
3.2.1 Historisch overzicht.....	5
3.2.2 Bekende archeologische waarden nabij plangebied	9
4 Resultaten veldonderzoek	10
4.1 Sporen en structuren	10
4.1.1 Muurwerk – Vloer.....	10
4.1.2 Ophogingslagen – Stortlagen	14
5 Vondstmateriaal	15
6 Analyse en interpretatie	16
7 Besluit en waardering	18
8 Bibliografie	19
9 Bijlagen	21

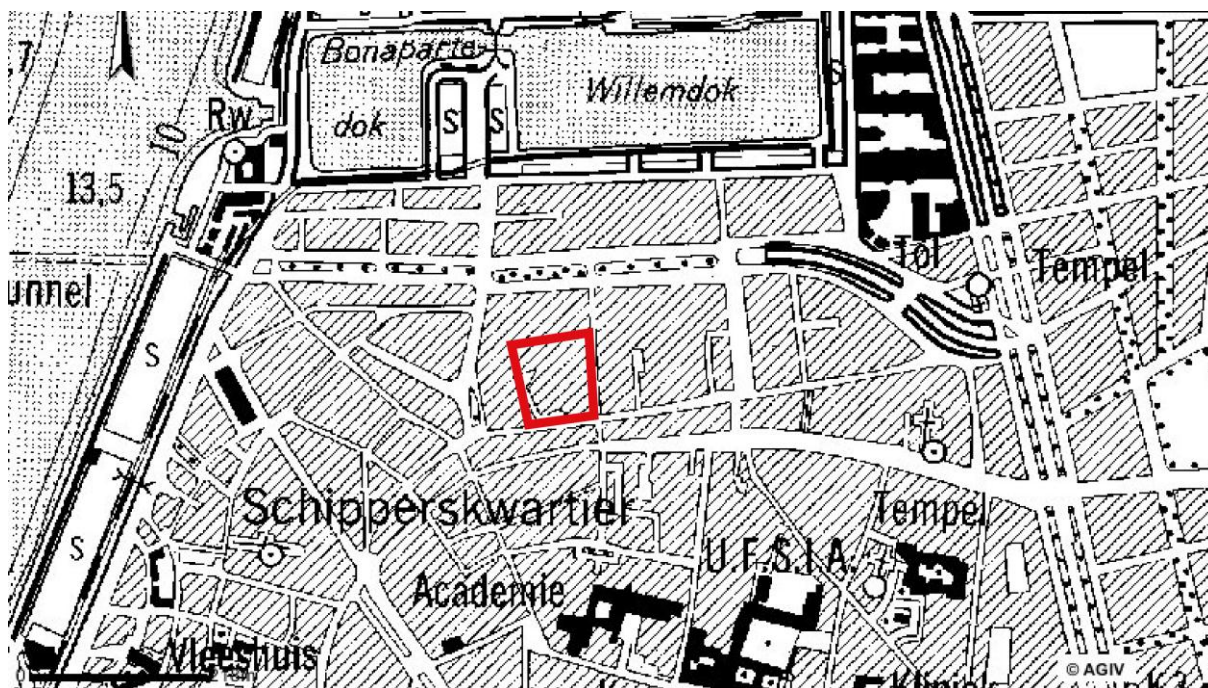

Samenvatting

In opdracht van Afbraakwerken Van Kempen bvba heeft BAAC bvba een archeologisch onderzoek uitgevoerd in het plangebied aan de Falconrui 21 te Antwerpen (deelgemeente Antwerpen) (Figuur 1), in het westen van de provincie Antwerpen. Het plangebied heeft een oppervlakte van circa 6600 m². Bij de aanvang van de werken was op deze locatie het Zeemanshuis gelegen. Het Zeemanshuis en de onderliggende kelders werden gesloopt door de opdrachtgever.

Omwille van de bedreiging voor het mogelijk aanwezige, archeologische erfgoed op deze locatie en werd door de Stad Antwerpen Dienst Archeologie een begeleiding van de sloopwerken gevraagd. Op het terrein lagen, voor de bouw van het zeemanshuis, de Falconkazerne en daarvoor het Falcontinnenklooster (daterende uit de 14^e eeuw) (cf. infra). Het onderzoek had tot doel het inschatten van de omvang en aard van de nog in het plangebied bewaard gebleven resten van deze bouwwerken.

Deze inschatting zal als basis worden gebruikt voor het archeologisch vervolgonderzoek wanneer de werf bouwklaar zal worden gemaakt voor de geplande nieuwbouw. Wanneer deze nieuwbouw zal plaatsvinden, is nog niet bekend. Na afloop van de sloopwerken werd het terrein aangevuld met zand en ingezaaid met gras in afwachting van de verdere werken.

Figuur 1. Aanduiding van het plangebied op de topografische kaart¹

Er werden enkele muurresten en een fragment van een vloer aangetroffen behorende tot het Falcontinnenklooster. Deze resten zijn ten vroegste te dateren in de 15de tot 16de eeuw. Ook enkele vroegere sporen werden aangetroffen, namelijk enkele ophogingslagen. Ook van de 19de-eeuwse Falconkazerne werden enkele muurresten gevonden.

¹ AGIV 2013a

1 Inleiding

1.1 Algemeen

In opdracht van Afbraakwerken Van Kempen bvba heeft BAAC bvba een archeologische begeleiding van de sloop van het Zeemanshuis en de onderliggende kelders aan de Falconrui 21 te Antwerpen (deelgemeente Antwerpen) (Figuur 2) uitgevoerd. Het plangebied bevindt zich in het noorden van de stad, op zo'n 300 m ten zuiden van het Bonapartedok en ongeveer 600 m ten oosten van de Scheldekaai. De Falconrui loopt min of meer van west naar oost. Aan de oostzijde wordt het plangebied begrensd door de noord-zuid lopende Generaal Belliardstraat.

Op de betreffende locatie is op lange termijn nieuwbouw gepland. Daarvoor dienen eerst het bestaande Zeemanshuis en de onderliggende kelders te worden gesloopt. Het terrein wordt na de sloop aangevuld met zand en ingezaaid met gras, dit gezien de lange termijn waarop de bouw vermoedelijk zal starten. Het plangebied heeft een oppervlakte van circa 6600 m² (kadastrale percelen Antwerpen, Afdeling 02, sectie B, Perceel 150A). Het onderzoeksgebied voor de begeleiding betreft enkel de locatie van de te slopen kelders aangezien er verder in het plangebied in deze fase van de werken niet gegraven wordt. De kelders hebben een omvang van ongeveer 1500 m².

De site bevindt zich in potentieel waardevol archeologisch onderzoeksgebied: op deze locatie aan de Falconrui hebben in het verleden het Falcontinnenklooster en de Falconkazerne gelegen. De eerste fase van het klooster dateert uit de 14^e eeuw. In de eeuwen erna is het klooster verschillende keren verbouwd, tot het in de 19^e eeuw, op bevel van Napoleon, wordt afgebroken om plaats te maken voor een kazerne. Deze wordt afgewerkt in 1816.

Figuur 2. Aanduiding onderzoeksgebied op luchtfoto²

In het kader van het 'archeologiedecreet' (decreet van het Vlaamse regering 30 juni 1993, houdende de bescherming van het archeologisch patrimonium, inclusief de latere wijzigingen) en het uitvoeringsbesluit van de Vlaamse regering van 20 april 1994, is de eigenaar en gebruiker van gronden waarop archeologische waarden zich bevinden, verplicht deze waarden te behoeden en beschermen voor beschadiging en vernieling. In het licht van de bestaande wetgeving heeft de

² AGIV 2013b

opdrachtgever beslist, in samenspraak met de stad Antwerpen en het Agentschap Onroerend Erfgoed, eventuele belangrijke archeologische waarden te onderzoeken voorafgaande aan de werkzaamheden. Dit kan door behoud *in situ*, als de waarden ingepast kunnen worden in de plannen, of *ex situ*, wanneer de waarden onomkeerbaar vernietigd worden. Aangezien behoud *in situ* niet mogelijk is, is gekozen voor een vlakdekkende opgraving om de informatiewaarde van de archeologische sporen te bewaren.

Niels Janssens was projectverantwoordelijke. Inger Woltinge en Sarah Schellens werkten mee aan het onderzoek.

Contactpersonen bij de overheid, Agentschap Onroerend Erfgoed, was Leendert van der Meij. Contactpersoon bij de Dienst Archeologie van de stad Antwerpen was Karen Minsaer. Bij de opdrachtgever was dit Marc Van Denabeele.

1.2 Doel van het onderzoek

Het onderzoek heeft als doel het terrein archeologisch te evalueren en documenteren zodat voor aanvang van de graaf- en bouwwerkzaamheden van de geplande nieuwbouw een gericht archeologisch onderzoek kan plaatsvinden op het terrein.

1.3 Aard van de bedreiging

De opdrachtgever wil het Zeemanshuis en bijbehorende kelders slopen. Eventueel aanwezige archeologische resten onder of direct grenzend aan de kelders dreigen hierbij verloren te gaan. Bovendien is *in situ* bewaring van de sporen niet mogelijk. Alle sporen moeten dan ook geregistreerd worden, teneinde de ligging van de resten van het Falcontinnenklooster en de Falconkazerne beter in kaart te kunnen brengen voor archeologisch vervolgonderzoek.

2 *Methode*

De archeologische begeleiding volgde de werken uitgevoerd door de sloper. Op het moment dat bij de sloop archeologisch interessante sporen aan het licht kwamen, werd de sloop op die plaats even opgeschort zodat deze resten konden worden onderzocht, gedocumenteerd en geregistreerd.

Alle sporen die in deze werkputten werden aangetroffen, werden schoongemaakt, gefotografeerd met fotobord (met de nodige informatie over de foto), noordpijl en schaallat. Na het nemen van een foto werden de sporen beschreven en ingetekend. Dit intekenen gebeurde met behulp van een *Robotic Total Station* (RTS).

Alle aangelegde profielen werden manueel opgeschaafd, gefotografeerd met informatiebordje, noordpijl en schaallat, en ingetekend op schaal 1:20. De gevonden sporen en lagen binnen deze profielen werden eveneens genummerd en beschreven in relatie tot de archeologische sporen in de vlakken.

De vondsten werden op het terrein ingezameld per spoor, als het om een homogeen spoor ging, of per laag. Sporen-, vondsten-, en fotolijsten werden geregistreerd in het veld en tijdens de verwerking gedigitaliseerd. Vondsten werden gewassen, genummerd, gesorteerd per materiaalsoort en geïdentificeerd. Lopende het onderzoek en de verwerking van de resultaten worden de vondsten bewaard bij BAAC bvba. Na afloop van het onderzoek en het indienen van het definitieve rapport zullen de vondsten worden overgedragen aan de Stad Antwerpen.

3 *Bodemkundige en archeologische gegevens*

3.1 *Bodemkundige gegevens*

Wegens de ligging van het plangebied in het stadscentrum van Antwerpen zijn er op de digitale bodemkaart Vlaanderen geen gegevens voor handen over de bodemopbouw binnen dit gebied. De omgeving van de site wordt immers volledig als bebouwde zone aangeduid. Ten westen van Antwerpen komen met name droge lemige zandbodems zonder profiel (SbP) en matig droge lemige zandbodems met B-horizont (Scb) voor. Ten zuidwesten komen met name zeer natte zandleembodems zonder profiel voor (vLfp)³.

3.2 *Beknopte historie en archeologische gegevens*

Na ten eerste een klein historisch overzicht te geven over het onderzoeksgebied, worden de reeds gekende archeologische waarden uit de nabije omgeving opgesomd.

3.2.1 *Historisch overzicht*

Het onderzoeksgebied, alsook de wijdere omgeving errond, wordt voor een eerste keer vermeld in 1290. De gronden waren in deze periode geprivilegieerd bezit van Hertog Jan van Brabant. In deze periode ligt dit gebied echter nog niet binnen de vestingwallen.

Pas met de derde grote stadsuitbreiding van Antwerpen, tussen 1295 en 1314, en later met de 4de stadsuitbreiding rond 1410) komt deze zone binnen de omwalling te liggen.

In 1314 worden de falconrui en de stijfseelrui uitgegraven. De Falconrui werd in deze periode ook wel Wol(wevers)rui of vuilrui genoemd, omdat hij gelegen was ten midden van het ververs- en weverskwartier en dus vaak gebruikt werd voor transport en het storten van afval⁴.

Rond het midden van de 14de eeuw verwerft ene Falco de Lampagne, een edelman uit Florence en tevens rentmeester van hertog Jan III van Brabant, de gronden gelegen ten noorden van Klapdorp. Een deel hiervan, 'het Valckenbroek' en het 'Facoenshof', laat hij indijken en ophogen⁵.

Op deze gronden wordt, rond 1346, het gasthuis van de Falcontinnen, gelegen aan de Falconrui, gesticht door deze Falco de Lampagne. Bij het gasthuis hoort een kapel gewijd aan de 'Heilige Ursula en de Elfduizend Maagden'. Het gasthuis wordt bewoond door nonnen die leven volgens de regels van de Heilige Franciscus. De Lampagne sterft niet erg lang na de stichting, namelijk in 1354. Na zijn dood laat hij een redelijk grote schuldenberg na. Hierdoor worden zijn bezittingen verkocht aan Jan van Witham, heer van Boutersem. De zusters verhuizen daarop naar de Lange Nieuwstraat totdat zij in 1421 voldoende geld hebben verzameld om het Falconhof terug te kopen⁶.

In 1422 wordt dan, op de locatie, het klooster 'Onze Lieve Vrouwendael in Valkenbroek' gesticht. De eerste kerk wordt gewijd op 1 maart 1423. Wanneer het klooster in 1436 onder het Kapittel van Windesheim komt, wordt de regel van Franciscus verlaten en wordt de regel van Augustinus gevolgd. Hierna wordt er een muur gebouwd rondom de eigendommen. De muur loopt tussen de Generaal Belliardstraat, de Oude Leeuwenrui, het Falconplein en de Falconrui. De Belliardstraat was destijds het bleekhof en hoorde bij het klooster⁷.

In de 16^e eeuw wordt er veel gebouwd en verbouwd aan het klooster en de omliggende panden. In opdracht van het klooster worden tevens verschillende huizen aan de Falconrui gebouwd (zie Figuur 3). In de tweede helft van de 16^e eeuw dan, worden beelden en altaren in het klooster vernietigd tijdens de beeldenstorm. De Spaanse Furie in 1576 laat het klooster onberoerd, maar na het verbod op de katholieke godsdienst in 1581 worden de zusters verplicht het klooster te verlaten⁸.

³ AGIV 2013a.

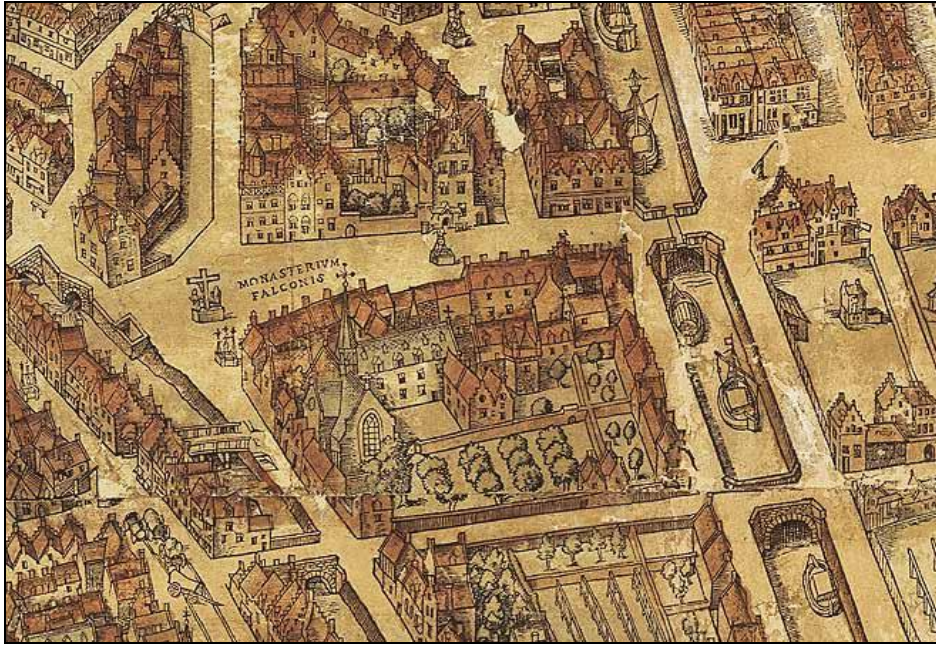
⁴ Gheysen 2009, 7

⁵ Gheysen 2009, 7

⁶ Gheysen 2009, 7-8

⁷ Gheysen 2009, 8

⁸ Gheysen 2009, 8-9

Figuur 3. De kaart van Vergilius Bononiensis. De kaart is westgericht (het noorden ligt aan de rechterzijde van de kaart). Het kloostercomplex met de kerk aan de Falconrui is duidelijk zichtbaar⁹.

Wanneer aan het eind van de 16^e eeuw Antwerpen weer onder Spaans bewind komt, wordt er weer verder gebouwd aan het klooster en aan de huizen die in bezit zijn ervan. Zo zien we op een kaart uit het midden van de 17de eeuw dat reeds enkele huizen aan de Falconrui gesloopt zijn, waardoor de kerk tegen de straat komt te liggen. Enkele andere huizen werden verbouwd en bijgebouwd. In 1784 wordt het klooster definitief gesloten door keizer Jozef II. Het wordt daarop in 1792 ingericht als militair gasthuis, maar wordt een jaar later al verwoest door brand¹⁰.

Figuur 4: Het falcontinnenklooster omstreeks 1657 (kaart Johannes Jansonius)¹¹

Wanneer de door de stad Antwerpen aangekochte resten door Napoleon worden gesloopt, schrijft hij een aanbesteding uit voor de bouw van een kazerne. De poort aan het Falconplein, een deel van de kloostermuur en enkele burgerwoningen aan de Falconrui, blijven gespaard van de sloop. De kazerne

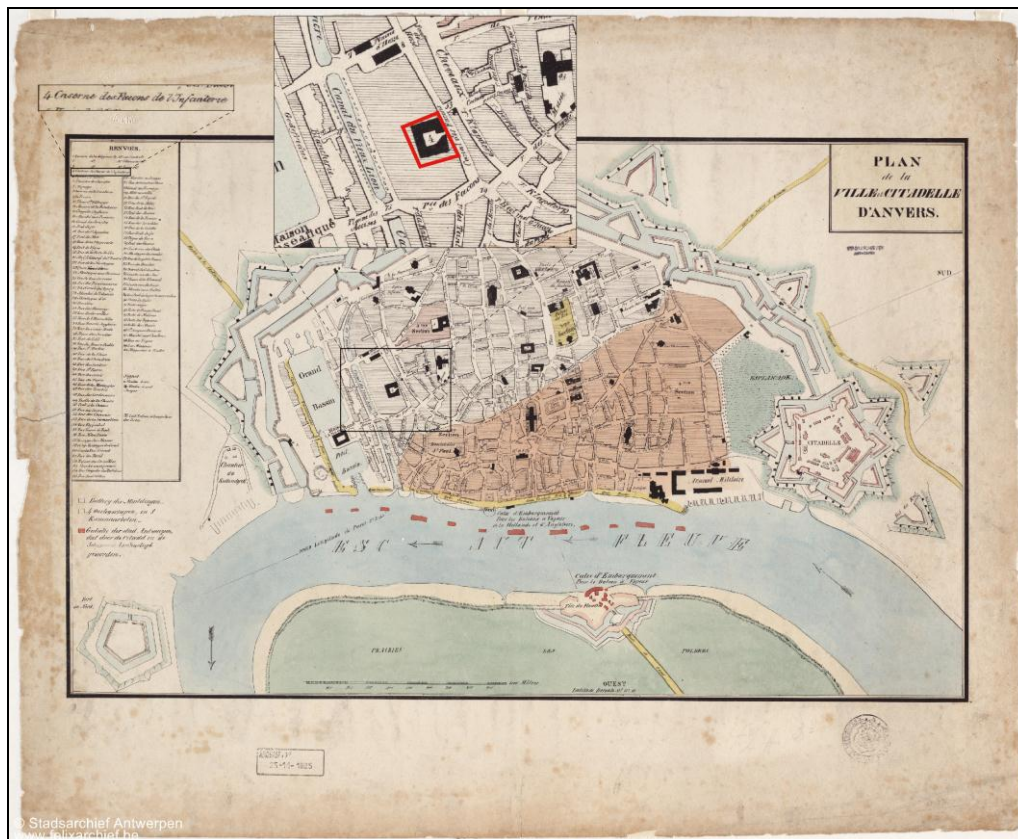
⁹ Naar Gheysen 2009, 9

¹⁰ Gheysen 2009, 9-10

¹¹ Kaartenzaal Bibliotheek Universiteit Amsterdam 2013

wordt uiteindelijk in 1816 voltooid¹². De kazerne is reeds zichtbaar op een kaart uit het begin van de 19de eeuw (Figuur 5).

Figuur 5. Kaart van Antwerpen uit het begin van de 19^e eeuw. Ingezoomd de omgeving van het plangebied. Het plangebied zelf is globaal aangegeven in rood.

Tussen 1830 en 1837 wordt de gebouwde kazerne uitgebreid, naar ontwerp van Bourla¹³. Ook in 1830 wordt de generaal Belliardstraat geopend¹⁴. Dit is duidelijk te zien op het historische kaartmateriaal. Op een kaart uit het begin van de 19de eeuw is de straat immers nog niet zichtbaar, terwijl ze wel te zien is op een kaart uit 1876. De kazerne is ook nog steeds zichtbaar op de kaart uit 1876.

Aan de kant van deze Belliardstraat komt er in de 19de eeuw een groot militair kledingmagazijn en een stalling. Achter de poort ontwikkelt zich een gang met een aantal kleine woonhuisjes. De Falconkazerne zelf blijft in gebruik tot aan het begin van de Tweede Wereldoorlog en wordt in 1941 uiteindelijk afgebroken¹⁵.

¹² Gheysen 2009, 10

¹³ Gheysen 2009, 10

¹⁴ Inventaris Onroerend Erfgoed 2013a

¹⁵ Gheysen 2009, 10

Figuur 6. Kaart van Antwerpen met ingezoomd de omgeving van het plangebied en de globale ligging van het plangebied aangegeven in rood.

In 1955 wordt dan het internationale zeemanshuis opgericht op de onderzoekslocatie waar eertijds de kazerne stond. Ook halverwege de jaren 60 worden verschillende van de errond liggende woonhuisjes gesloopt voor de bouw van een grote, industriële wasserette. In de laatste decennia van de 20ste eeuw verdwijnt echter ook dit gebouw¹⁶.

Figuur 7: Internationale Zeemanshuis¹⁷

Het internationale zeemanshuis was nog aanwezig bij de aanvang van de werken en is ondertussen volledig gesloopt.

¹⁶ Gheysen 2009, 10

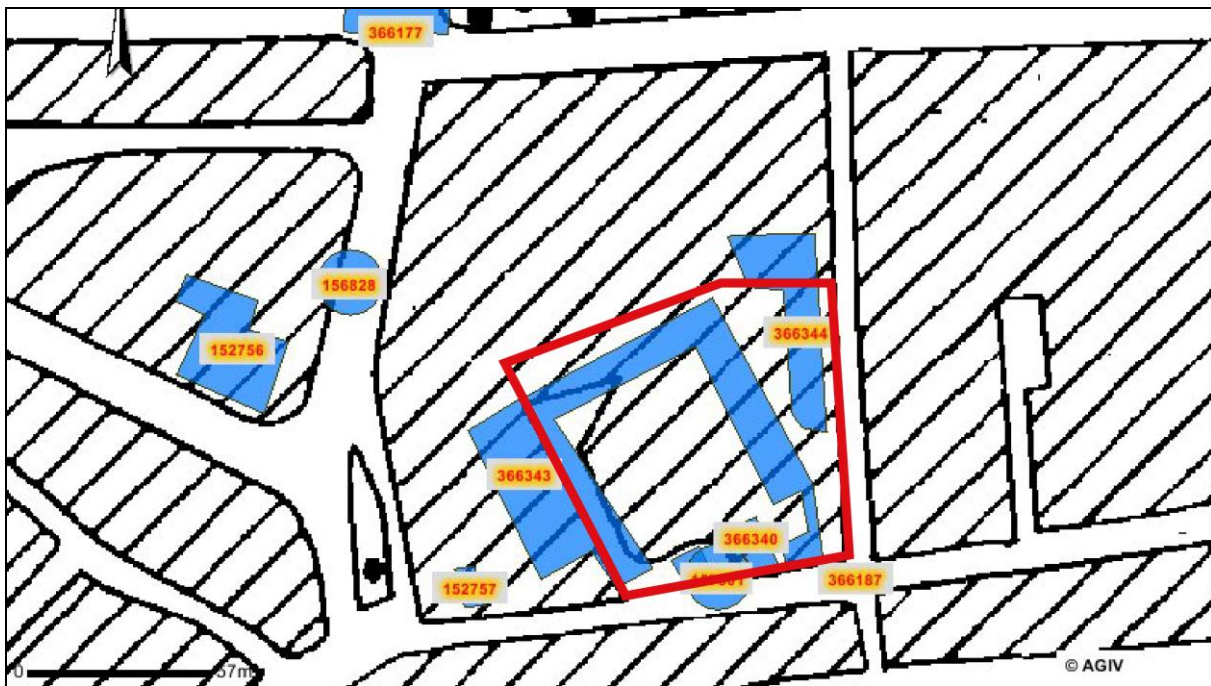
¹⁷ Inventaris Onroerend Erfgoed 2013b

3.2.2 Bekende archeologische waarden nabij plangebied

Om in te schatten wat het archeologisch potentieel van het terrein aan de Falconrui is, werd gekeken naar wat er archeologisch al bekend is uit de omgeving van het plangebied. Daarvoor is de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) als uitgangspunt gebruikt.

In de CAI zijn archeologische waarden uit heel Vlaanderen verzameld. Hoewel de inventaris niet geheel volledig is, kan ze toch dienen als eerste inzicht in wat er archeologisch in en om een gebied aangetroffen is. Voor het plangebied aan de Falconrui zelf zijn enkele archeologische waarden bekend (zie Figuur 8 **Fout! Verwijzingsbron niet gevonden.**).

De CAI-nummers binnen de begrenzing van het plangebied zijn drie maal de Falconkazerne (366343, 366340 en 366344) en een keer het Falcontinnenklooster (157501, nummer onder de zuidelijke begrenzing van het plangebied verdwenen). Beide gebouwen worden hieronder uitvoeriger beschreven. Aan de zuidwestelijke punt van het plangebied bevond zich de Falconbrug (CAI 366187). Deze staat afgebeeld op de kaart van Vergilius Bononiensis uit 1565 (Figuur 3). Direct ten westen van het plangebied is bij een noodopgraving door de Stad Antwerpen de gevel van een 16^e eeuwse huis aangetroffen (152757). Verder ten noordwesten van het plangebied zijn ook 16^e eeuwse resten gevonden, wederom bij opgravingen door de Stad (152756 en 156828). Ten noordwesten, aan de Paardenmarkt, is een 16^e eeuwse brug gevonden. Deze staat ook afgebeeld op de kaart van Bononiensis.

Figuur 8. Vondstmeldingen binnen de begrenzing en in de directe omgeving van het plangebied¹⁸

3.2.3 Archeologische verwachting

Er kunnen binnen het onderzoeksgebied zowel sporen van het falcontinnenklooster als van de later, op dezelfde locatie gebouwde Falconkazerne gevonden worden. Ook sporen die uit een vroegere periode dateren kunnen aangesneden worden. Binnen de kelders van het zeemanshuis zelf is de verwachting vrij laag. Bij het plaatsen van deze kelders zullen immers de meeste archeologische resten vernield zijn geraakt. Buiten deze kelders is de kans op het aantreffen van sporen echter wel heel groot.

¹⁸ CAI 2013

4 Resultaten veldonderzoek

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het veldwerk beschreven. Aan de hand hiervan wordt interpretatie gegeven van de gevonden sporen. De vondsten worden meer uitvoerig beschreven in het volgende hoofdstuk.

4.1 Sporen en structuren

Er werden in totaal 13 sporen aangetroffen. Deze waren allen gelegen aan de westelijke zijde van het plangebied, net buiten de afgebroken kelders van het Zeemanshuis. Het was reeds snel duidelijk dat met de plaatsing van deze kelders, de op deze locatie aanwezige sporen werden vernield. Bijgevolg werden er na de afbraak van dit gebouw geen sporen aangetroffen binnen de kelders.

4.1.1 Muurwerk – Vloer

Spoor 1 lag in het noordwesten van het onderzoeksgebied. Het ging hier om een deel van een muur, opgebouwd met behulp van oranje-rode bakstenen (formaat 18x7x4cm) en witgele kalkmortel. Deze muur was in wild verband gemetst en nog ca. 70cm hoog zichtbaar, maar naar alle waarschijnlijkheid veel dieper bewaard. Hij had een zuidwest-noordoost oriëntatie, maar was naar het oosten toe afgebroken door de plaatsing van het Zeemanshuis. In zuidwestelijke richting liep deze muur nog wel verder. De gehele zuidelijke zijde van de muur was met een witte kalkpleister bezet. Van de noordelijke zijde kan dit niet met zekerheid gezegd worden. Deze zijde kon immers niet worden opgegraven.

Het gebruikte baksteenformaat (18x4x7cm) komt sterk overeen met een formaat gevonden tijdens de opgraving van een site gelegen net ten westen van het onderzoeksgebied¹⁹ en bij een waterput gevonden aan de Hoogstraat 31 (groot Sarazijnshoofd)²⁰. Beiden werden in de 16de eeuw gedateerd. In deze 16de eeuw werd een veel kleiner formaat als voorheen aangehouden. Aan het einde van de 16de eeuw werd een nieuw, vast formaat voor het produceren van bakstenen definitief vastgelegd per ordonnantie. Vanaf toen moesten bakstenen altijd 7 duim lang, 3,5 duim breed en 2 duim hoog zijn, wat overeen komt met 16,73x8,3x4,78cm²¹²².

Figuur 9: Sporen 1 en 2

Tegen de muur (spoor 1) aan, zo'n 8 steenlagen onder het hoogst bewaarde punt (op een hoogte van ca. 5,2m TAW), werd een fragment van een vloerniveau aangetroffen. Het ging hier om een vloer van

¹⁹ Gheysen 2009, 23-25

²⁰ Veeckman 1996

²¹ Tijs 1993, 109

²² 1 Antwerpse voet= 28,68cm en 1 voet= 7duim

vierkante, grijze en rode plavuizen (formaat 14x14x3cm), geplaatst in geometrisch verband, in een laag kalk.

De afmetingen van de gebruikte plavuizen, het zeer dicht tegen elkaar leggen ervan in een dunne kalklaag en het geometrische patroon geven een vermoedelijke datering in de 16de eeuw²³. Dit zou dus overeen komen met het muurwerk (spoor 1), waartegen het gelegen is.

Niet ver van de structuur gevormd door sporen 1 en 2 (ten zuidwesten ervan), lagen sporen 3 tot en met 5.

Het muurwerk met spoornummer 3 bestond uit twee, in elkaar gevlochten muren en lag op een hoogte van ongeveer 4,8m TAW. Het binnenste deel was opgebouwd met behulp van orangerode baksteen (formaat kon niet achterhaald worden) en een gele zandmortel met kalkfragmenten. Op en rond dit muurtje was een ander muurtje met rode bakstenen gezet. Bij dit tweede muurtje waren de hoekjes van de uiterste bakstenen afkapt.

Figuur 10: Sporen 3 (links) en 5 (rechts)

Meer hoger gelegen lag de muur met spoornummer 5. Deze was opgebouwd uit orangerode baksteen en een harde, witte kalkmortel (formaat 15x?x4cm). Omwille van zijn hogere ligging, zijn bouw tegen spoor 4 aan (aan deze zijde leek hij volledig bezet geweest zijn met kalk), en zijn zuidoost-noordwest oriëntatie (haaks op S4) lijkt deze muur eerder van wat recentere datum geweest te zijn. Er moet hierbij gedacht worden aan een datering in de 19de of 20ste eeuw. Deze muur zou kunnen behoren tot de hier eertijds aanwezige Falconkazerne, die rond 1816 werd afgewerkt.

De sporen 4, 6 en 10 behoorden oorspronkelijk tot een zelfde muurwerk, dat lokaal werd doorbroken door de bouw van het Zeemanshuis. Deze zeer stevige, 70cm tot 1m dikke muren waren opgebouwd uit orangerode en rode bakstenen van verschillende formaten (een formaat was bvb. 18x 8,5x4cm) en een grote hoeveelheid harde, witte kalkmortel. Bij spoor 10 werd er ook gebruik gemaakt van zandmortel.

De bakstenen waren gestapeld in wild verband, behalve deze aan spoor 10, waar een deel van de muur gestapeld werd in kruisverband. Het muurwerk had een zuidoost-noordwest (S10) en een zuidwest-noordoost (S4 en S6) oriëntatie.

Naast baksteen werd ook gebruik gemaakt van natuursteen voor het optrekken van de muren. In spoor 6 werden rechthoekige blokken (40x20x20cm) zandsteen herkend. Deze werden samen met de bakstenen in de muur gemetst. Bij spoor 10 werden ook verschillende blokken natuursteen, met name kalksteen, gebruikt. De variëteit in gebruikte steensoorten zou hier kunnen wijzen op een hergebruik van de stenen.

Bij spoor 6 was er een duidelijk uitsprong, van zo'n 12cm naar het zuiden toe, zichtbaar. Boven deze uitsprong was de muur nog vier baksteenlagen hoog bewaard.

Aan de hand van het formaat van de gebruikte bakstenen kan ten vroegste een datering in de 16de eeuw worden vermoed (cf.infra). Toch moet er ook met een latere datering rekening worden gehouden.

²³ Maclot 1985, 13-14

Figuur 11: Sporen 4 (boven links), 6 (boven rechts) en 10 (onder)

Vlak naast spoor 10 lag spoor 11, een klein restje van een bakstenen muur of vloer (met zuidoost-noordwest oriëntatie). De aard van dit spoor kon niet volledig achterhaald worden omdat er hier niet dieper werd afgegraven. Er werd gebruikt gemaakt van orangerode bakstenen van het formaat 17x8,5x4,5cm en een gele zandmortel. Een datering in de 16de eeuw lijkt plausibel, de baksteenmaat ligt immers heel dicht tegen de officieel vastgelegde maat van aan het einde van de 16de eeuw²⁴.

Figuur 12: Spoor 11

²⁴ Tijs 1993, 109

Op zo'n 3m ten zuidwesten van spoor 10 en 11 lag dan het spoor 9. Deze muur was gezet in kruisverband, met orangerode bakstenen van formaat 20x8x3,5cm en gele zandmortel met kalkfragmenten. Hij was aan beide zijden (oost en west) bepleisterd en had, net als spoor 10 en 11, een zuidoost-noordwest oriëntatie. Aan de zuidzijde is deze muur afgebroken door de bouw van het Zeemanshuis, aan de noordzijde liep hij nog door.

Sterk gelijkaardige baksteenformaten werden reeds aangetroffen bij de priesterij van het falcontinnenklooster, waar ook gebruik werd gemaakt van zandmortel en waar er eveneens in kruisverband werd gemetst. De muren van deze priesterij werden hier gedateerd in de 15de eeuw, meer bepaald rond 1422²⁵.

Figuur 13: Spoor 9

Ten zuidwesten van sporen 1-6 en ten noorden van sporen 9-11 lagen ten slotte de muren met spoornummers 7 en 8.

Spoor 7 was in kruisverband gemetst met orangerode tot rode bakstenen (formaat 17x7x4,5cm) en een gele zandmortel met kalkinclusies en kalkmortel. Onderaan was een grote hoeveelheid kalkmortel aangebracht. Hij had een zelfde oriëntatie als de sporen 9-11, maar lag niet op een lijn met deze sporen, eerder meer naar het oosten toe.

Vermoedelijk moet deze muur gedateerd worden in de 16de of 17de eeuw.

Net ten oosten van spoor 7 lag een poer, gevormd door puin (baksteen en mortel), die het spoornummer 8 kreeg. Deze poer was koud (met tussenafstand 2,5cm) aangezet tegen spoor 7.

Figuur 14: Sporen 7 en 8

²⁵ Gheysen 2009, 21,39

4.1.2 Ophogingslagen – Stortlagen

Behalve muren werden op verschillende locaties op en rond deze muren ophogings- en stortlagen gevonden.

Rond de sporen 7 en 8 was er een donkergrijs tot bruin pakket met inclusies van baksteen en mortel gevonden. Dit pakket bevatte een scherp porselein, daterend in de 18de-19de eeuw, maar ook resten van plastic buizen, waardoor het eerder als recent is te beschouwen.

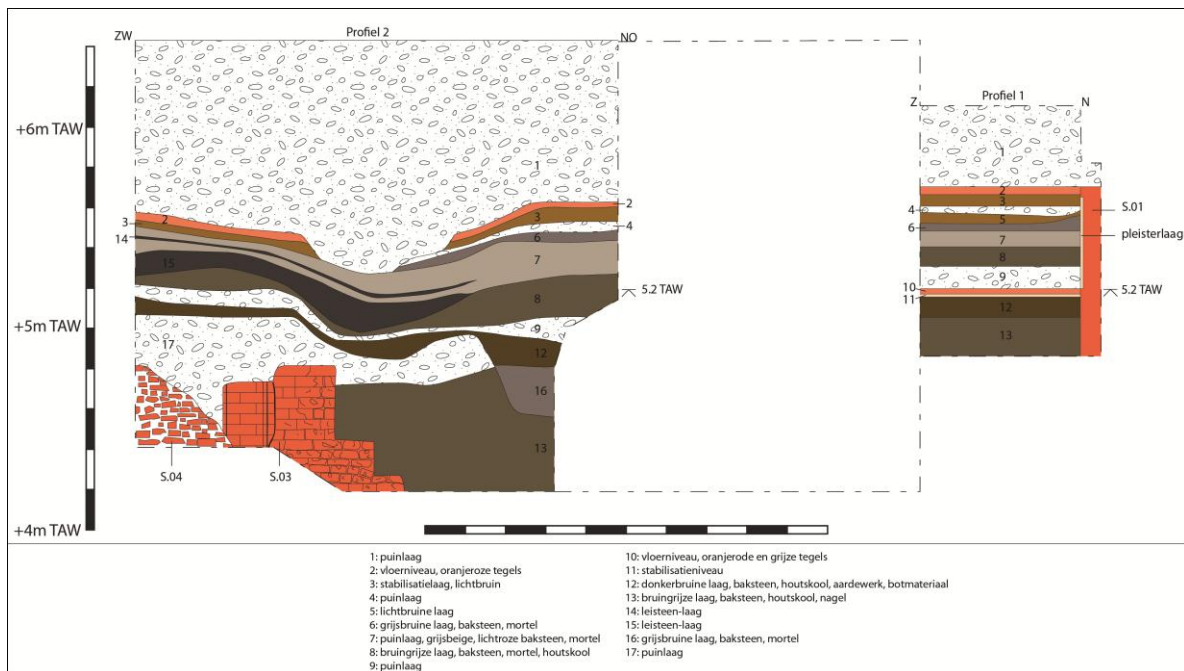
Ook rond spoor 9, 10 en 11 werd een gelijkaardig pakket gevonden, dat het spoornummer 13 meekreeg. Ook hier werden enkele vondsten in gedaan, namelijk een scherp majolica, gedateerd in de periode 16de-18de eeuw.

Ter hoogte van sporen 1 t.e.m. 5 konden twee profielen opgetekend worden (profiel A en B), die aan elkaar konden gekoppeld worden. Binnen dit profiel werden een 17-tal lagen onderscheiden.

De bovenste laag 1 was een puinlaag, waaronder een vloerniveau (met plavuizen) bleek te liggen (laag 2). De lichtbruine laag 3, net onder de vloer, moet vermoedelijk gezien worden als het stabilisatieniveau van laag 2.

Dit vloerniveau zou, gezien zijn hoge ligging en zijn superpositie ten opzichte van lagen 10 (S1) en 11 (kalklaag waarin plavuizen S1 zaten), kunnen toebehoord hebben aan de Falconkazerne.

Onder laag 3 lag een puinpakket met nummer 4, waaronder op zijn beurt weer een paar ophogings-, stortlagen herkend werden (5 t.e.m. 8). Deze lagen varieerden van (licht)bruin tot grijs en bevatte baksteen- en mortelfragmenten. Tussen deze lagen werden twee pakketten aangeduid die volledig uit leisteen bestonden (lagen 14 en 15).

Figuur 15: Tekening profielen 1 en 2

Net boven S1 (laag 10) gelegen, was het puinpakket met nummer 9. Onder ditzelfde spoor (en onder de kalklaag – laag 11) lagen twee ophogingspakketten met nummer 12 en 13. Deze hadden respectievelijk een donkerbruine en bruingrijze kleur en bevatten baksteenfragmenten en houtskoolstukjes. Uit beide lagen konden wel vondsten verzameld worden. Bij laag 12 was dit aardewerk en botmateriaal, bij laag 13 was dit aardewerk en een nagel.

Deze pakketten zijn van groot belang door hun positie net onder spoor 1, ze zijn immers een controle-element voor de datering van deze vloer. Ook waren ze gelegen boven spoor 3, waardoor er ook voor dit spoor een relatieve datering kan gegeven worden. Deze pakketten waren echter niet gelegen boven spoor 4, ze bevonden zich er eerder achter.

Het aardewerk gevonden in laag 12 kan gedateerd worden in de 15de-17de eeuw.

In laag 13 werd slechts een scherp grijsbakkend aardewerk aangetroffen, die waarschijnlijk moet gedateerd worden in de 14de eeuw. Deze pakketten zouden dus perfect voor de aanleg van de vloer (in de 16de eeuw) kunnen geplaatst worden.

Terwijl de lagen 12 en 13 in profiel 1 net onder elkaar lagen, lagen er in profiel 2 nog twee pakketten tussen, namelijk 16 en 17. Laag 16 was een grijsbruine laag met houtskool en baksteenfragmenten, laag 17 een puinpakket.

5 Vondstmateriaal

Er werden tijdens het onderzoek vijf vondstnummers uitgeschreven (per context). Deze vondsten worden in dit hoofdstuk verder beschreven. Er is hierbij gekozen, omwille van het zeer lage aantal vondsten, om een bespreking te doen per context.

In laag 13 van profiel 2 (V1) werden twee vondsten gedaan, zijnde een ijzeren nagel en een fragment grijsbakkend aardewerk. Het ging hier om een fragmentarisch bewaard deel van een bodem van een kan of kom. Deze kon, omwille van de slechte bewaring niet precies gedateerd worden. Vermoedelijk is het te plaatsen in de 14de eeuw, maar het zou evenzeer in de 15de of 16de eeuw kunnen dateren.

In de bovenop laag 13 liggende laag 12 (V2) werden enkele wandscherven steengoed en roodbakkend aardewerk aangetroffen. Ook werden drie wandscherven roodbakkend aardewerk verzameld. Een van deze scherven was aan de buitenzijde voorzien van een glazuur met een paarse kleur, schijnbaar in dezelfde kleurschakering als het steengoed vervaardigd te Langerwehe in deze periode. Mogelijk gaat het hier om een imitatie van dit materiaal, met als bedoeling het lokaal vervaardigde product meer stijl te geven.

Als laatste werd er in deze context een fragment bot en een kleine nagel gevonden.

Deze vondsten zijn te plaatsen in de 15de-17de eeuw, en met een hoge waarschijnlijkheid in de 16de eeuw.

Uit het pakket dat de sporen 7 en 8 omringde (spoor 12) (V4) werden er twee vondsten verzameld, namelijk enerzijds een bodemfragment van een kopje in porselein met een versiering van vogels op bloementakken (in rood, groen en goud) aan de binnenzijde en een roodbruine kleur aan de buitenzijde en anderzijds een botfragment. Het kopje is te dateren in de 18de-19de eeuw. In dit pakket werden tevens fragmenten van plastic buizen gevonden.

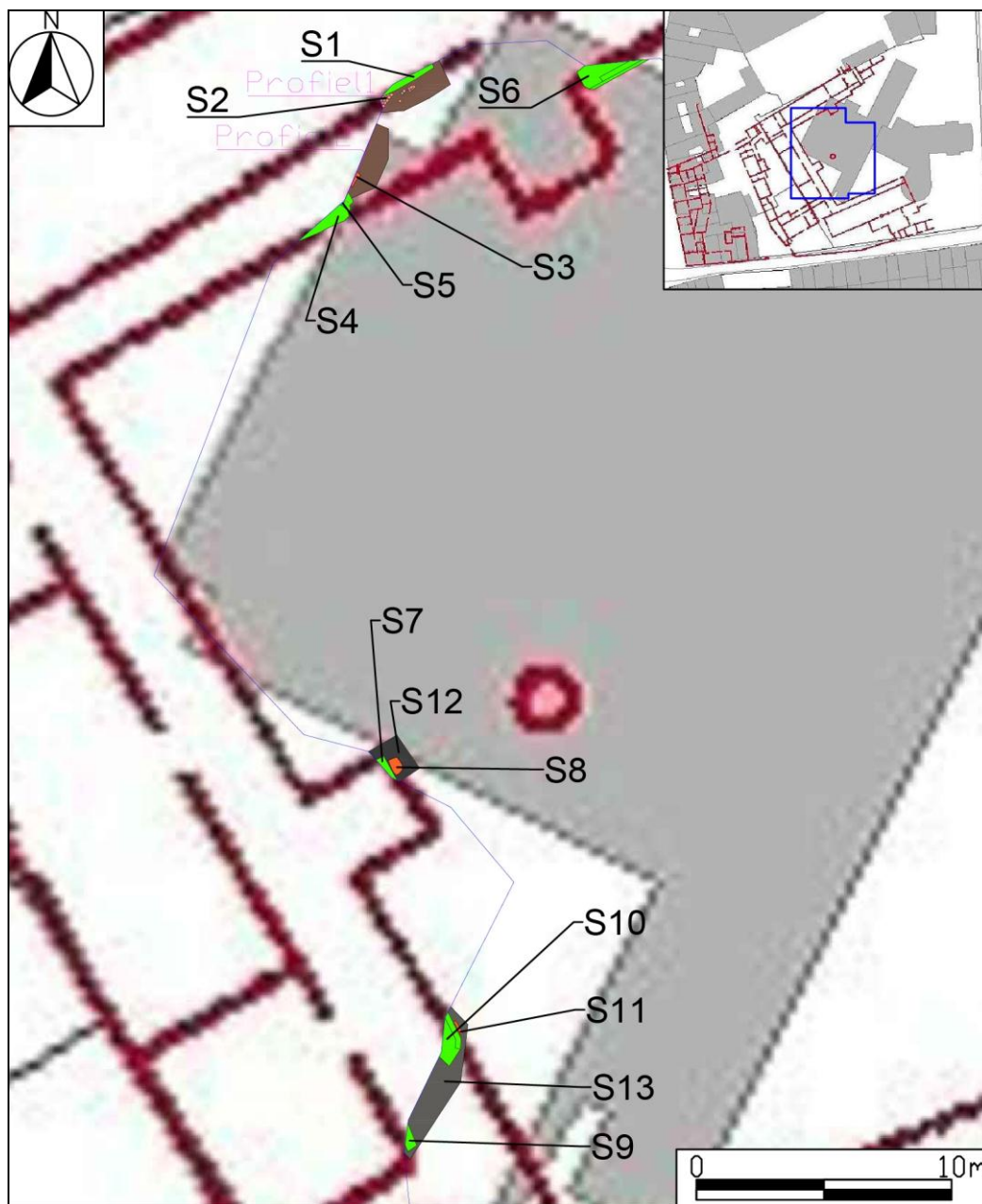
Figuur 16: Fragment van een porseleinen kopje

Als laatste werden er in het pakket met spoornummer 13, gelegen rondom de sporen 9, 10 en 11 enkele botresten gevonden, alsook een scherf majolica/faience. Deze was te dateren in de 16de-18de eeuw.

6 Analyse en interpretatie

Op onderstaande afbeelding werd een plattegrond van het falcontinnenklooster uit de 16de eeuw geplot op het huidige kadaster²⁶. Op deze kaart werden vervolgens de tijdens het onderzoek gevonden sporen geplot. Uit deze plot blijkt duidelijk dat een groot deel van de gevonden muurresten in verband kunnen worden gebracht met het klooster.

Figuur 17: Plot Falcontinnenklooster uit 16de eeuw op huidig kadaster; Gevonden sporen werden ook hierop geprojecteerd²⁷

Sporen 4, 6, 7 en 10 komen op deze plot overeen met de buitenmuren aan de zijde van het binnenplein van het klooster. Er is echter wel een wezenlijk verschil tussen de constructie van de muren van sporen 4, 6 en 10 ten opzichte van deze van spoor 7. Sporen 4, 6 en 10 waren duidelijk

²⁶ Gheysen 2009, 11-12

²⁷ Naar Gheysen 2009, 12

van een veel steviger constructie als deze van spoor 7. Er werd gebruik gemaakt van een zeer harde kalkmortel en ze waren veel breder. Ook het gebruik van natuursteen in deze muren valt op. Vermoedelijk gaat het hier om muurresten van de 19de-eeuwse kazerne. Deze kazerne werd, na de sloop van de kloostergebouwen, immers op exact dezelfde locatie gebouwd. Bij deze bouw werden waarschijnlijk delen van de kloostermuren hergebruikt. Spoor 5 dient vermoedelijk ook aan deze kazerne gelinkt te worden (cf. infra).

Figuur 18: Falconkazerne²⁸

Spoor 7 was vermoedelijk nog wel een origineel deel van het klooster. Deze werd reeds, aan de hand van de baksteenformaten, geplaatst in de 16de of 17de eeuw. Daar hij ook zichtbaar is op Figuur 17, lijkt een datering in de 16de eeuw dus wel te kloppen. Het zou hier gaan om een deel van de westelijke pandgang.

De aard van de er tegen gebouwde poer (spoor 8) is nog onduidelijk. Het gaat hier waarschijnlijk om een 17de of 18de-eeuwse verbouwingsfase.

Sporen 1, 2 en 9 zijn ook delen van het 16de-eeuwse klooster. Het ging hier enerzijds om binnenmuren van vertrekken, die tevens een deel zijn van de pandgang (sporen 1 en 9), en anderzijds om een stuk vloer van de pandgang zelf (spoor 2).

Doordat de muren aan beide zijden dienst deden (als afsluiting voor vertrekken en als afsluiting van de pandgang), waren ze ook aan beide zijden bepleisterd. Dit werd duidelijk gezien bij spoor 9. Bij spoor 1 was dit minder duidelijk, de zuidelijke zijde was wel bepleisterd, maar bij de noordelijke zijde kon dit niet vastgesteld worden. Er kan echter met redelijke zekerheid van uit gegaan worden dat dit wel het geval was.

Sporen 1 en 2 konden gedateerd worden in de 16de eeuw. De muur met spoornummer 9 was vermoedelijk van iets vroegere datum (15de eeuw). Ook het tegen spoor 10 aan gelegen muurwerk met nummer 11 kan, gezien het formaat van de bakstenen, in de 15de eeuw geplaatst worden. Het zou hier kunnen gaan om een deel van de originele muur van de pandgang.

Het is duidelijk dat deze structuren kunnen gelinkt worden aan de grote bouwactiviteit binnen het klooster in de 15de en 16de eeuw²⁹. De vleugel dicht tegen de kerk aan gelegen, waarvan spoor 9 en vermoedelijk spoor 11, een onderdeel waren, werd, gezien de datering van deze sporen, iets vroeger aangelegd dan de vleugel waarin spoor 1 en 2 gelegen waren. Dit lijkt logisch daar de westelijke vleugel tegen de kloosterkerk werd aangebouwd.

²⁸ Naar Gheysen 2009, 11

²⁹ Gheysen 2009, 8

De aard van spoor 3 is vooralsnog niet duidelijk. Aan de hand van de bovenliggende lagen dient deze structuur vermoedelijk ook in de 16de eeuw of vroeger gedateerd te worden en zou dus ook een deel kunnen zijn van het klooster.

7 *Besluit en waardering*

De verwachte resten van het voormalige Falcontinnenklooster en de Falconkazerne werden inderdaad aangetroffen tijdens de archeologische begeleiding. Het ging hier om resten van de buitenmuren van de kazerne (die in een eerdere fase tot het klooster behoorden) en enkele binnenmuren behorende tot het klooster. Tegen een van deze binnenmuren aan werd een deel van een vloer van het pandgang van het klooster gevonden.

Onder dit vloerniveau werden ouder te dateren ophogingspakketten gevonden. Het weinige materiaal dat hierin werd aangetroffen dateert in de 14de-17de eeuw, met een grote waarschijnlijkheid in de 14de-vroege 16de eeuw.

Al deze sporen werden aangetroffen aan de rand of net buiten de afgebroken kelders van het Zeemanshuis. Het was zeer duidelijk dat door de plaatsing van de kelders enkele structuren zijn vernield geraakt.

Echter net erbuiten kunnen nog vele sporen verwacht worden. Deze sporen zijn tevens vrij goed bewaard.

8 Bibliografie

AGENTSCHAP GEOGRAFISCHE INFORMATIE VLAANDEREN (AGIV) 2013a: *Bodemkaart en Topografische kaart* [online], <http://geo-vlaanderen.agiv.be/geo-vlaanderen/bodemkaart/#> (geraadpleegd op 2 april 2013).

AGENTSCHAP GEOGRAFISCHE INFORMATIE VLAANDEREN (AGIV) 2013b: *Kleurenorthofoto's* [online], <http://geo-vlaanderen.agiv.be/geo-vlaanderen/kleurenorthofoto/#> (geraadpleegd op 2 april 2013).

CENTRALE ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS (CAI) 2013: Antwerpen [online], <http://geovlaanderen.gisvlaanderen.be/geo-vlaanderen/cai/#> (geraadpleegd op 2 april 2013).

GHEYSEN K. 2009: *Archeologisch onderzoek naar het Falcontinnenklooster*, Rapporten van het stedelijk informatiecentrum archeologie en monumentenzorg 5, Antwerpen

MACLOT P. 1985: De bevoering als decoratief element in het Antwerpse burgerinterieur omstreeks 1585, in MACLOT P., WARMENBOL E. (eds.), *Rijke vorm en bonte kleur in 't Antwerps burgerinterieur omstreeks 1585*, Antwerpen, 13-16

PEETERS K. C. 1950: De opgravingen in het verdwenen Falconklooster, *Annalen Koninklijke Oudheidkundige Kring van Antwerpen*, 127-129

TIJS R. 1993: *Tot Cieraet deser Stadt. Bouwtrant en bouwbeleid te Antwerpen van de middeleeuwen tot heden*, Antwerpen

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2013a: Generaal Belliardstraat (Antwerpen) [online], <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/geheel/12864>, (geraadpleegd op 23 mei 2013)

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2013b: Internationaal Zeemanshuis (Antwerpen) [online], <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/relict/213786>, (geraadpleegd op 23 mei 2013)

KAARTENZAAL BIBLIOTHEEK UNIVERSITEIT AMSTERDAM 2013: Kaart Antwerpen – Johannes Jansonius (1657) [online], http://dpc.uba.uva.nl/cgi/i/image/image-idx?lang=nl;sid=d6a8e046c7edd80480437ed2655c6037;q1=1801-A1;rgn1=atlas_all;q2=~Antwerpen~;op2=and;rgn2=atlas_all;size=20;c=atlas;lasttype=boolean;view=entry;lastview=thumbnail;subview=detail;cc=atlas;entryid=x-ub-kaartenzl-1801-a1-016-u2;viewid=UB-KAARTENZL-1801-A1-016-U2;start=1;resnum=2, geraadpleegd op 23 mei 2013

9 Lijst met afbeeldingen

Figuur 1. Aanduiding van het plangebied op de topografische kaart.....	1
Figuur 2. Aanduiding onderzoeksgebied op luchtfoto	2
Figuur 3. De kaart van Vergilius Bononiensis. De kaart is westgericht (het noorden ligt aan de rechterzijde van de kaart). Het kloostercomplex met de kerk aan de Falconrui is duidelijk zichtbaar....	6
Figuur 4: Het falcontinnenklooster omstreeks 1657 (kaart Johannes Jansonius)	6
Figuur 5. Kaart van Antwerpen uit het begin van de 19 ^e eeuw. Ingezoomd de omgeving van het plangebied. Het plangebied zelf is globaal aangegeven in rood.....	7
Figuur 6. Kaart van Antwerpen met ingezoomd de omgeving van het plangebied en de globale ligging van het plangebied aangegeven in rood.	8
Figuur 7: Internationale Zeemanshuis.....	8
Figuur 8. Vondstmeldingen binnen de begrenzing en in de directe omgeving van het plangebied.....	9
Figuur 9: Sporen 1 en 2.....	10
Figuur 10: Sporen 3 (links) en 5 (rechts).....	11
Figuur 11: Sporen 4 (boven links), 6 (boven rechts) en 10 (onder)	12
Figuur 12: Spoor 11	12
Figuur 13: Spoor 9.....	13
Figuur 14: Sporen 7 en 8.....	13
Figuur 15: Tekening profielen 1 en 2.....	14
Figuur 16: Fragment van een porseleinen kopje.....	15
Figuur 17: Plot Falcontinnenklooster uit 16de eeuw op huidig kadaster; Gevonden sporen werden ook hierop geprojecteerd.....	16
Figuur 18: Falconkazerne.....	17

10 Bijlagen

10.1 Sporenlijst

Spoor	WP	Interpretatie	Beschrijving	Spoorrelaties	Datering	Vlacfoto	Datum	Vondst
1	1	Muurtje - Klooster	Oranjerode bakstenen (18x4x?cm) met witgele kalkmortel in wild verband gemetst, binnenmuur bepleisterd, oostelijke zijde is afgebroken westelijke loopt hij nog wel door, ca 70cm hoog zichtbaar (wel veel dieper bewaard. 8steenlagen tot vloertje bewaard.)	S2 tegen S1 aan gezet		P3290001 tot en met P3290009	29/03/2013	
2	1	Vloer - Klooster	Rode en zwarte/grijze plavuizen (14x14x3cm), met witte kalkmortel aan elkaar bevestigd	Tegen S1 aan, van zelfde gebouw, onder de vloer verschillende ophogingslagen (1 net onder vloer met materiaal), erboven ook verschillende ophogingen (zie prof 1 en 2)		P3290001 tot en met P3290009	29/03/2013	Vondstnummer 3
3	1	Muur - Klooster?	muur, oranjerode bakstenen en rode bakstenen (formaten niet te achterhalen), de rode bs zijn bewerkt (hoekje afgekapt, zodat het geheel zeshoekig zou worden), overal gele zandmortel met kalkinclusies, er is een opening tussen het rode muurwerk en het oranjerode, toch zijn ze in elkaar gemetst en staan op dezelfde sokkel	zie prof 1 en 2 voor relatie met s1 en 2		P3290012 tot en met P3290020	29/03/2013	
4	1	Muur - Kazerne	erg dik muurwerk met oranjerode bs van verschillende formaten, verscgillende soorten mortel gebruikt (witte kalkmortel en geelwitte zandmortel) wss gaat het hier om de muur van het fort)	S5 is re over gebouwd (koud aangebouwd, S3 is koud tegen de muur aan gezet, zie ook prof 1 en 2 voor verdere relaties; gelijk aan s6		P3290012 tot en met P3290015	29/03/2013	

5	1	Muur - Kazerne?	muur, orangerode bs, met witte kalkmortel, zijde tegen s4 aan lijkt volledig bezet te zijn geweest met kalkmortel, (15x4x?cm)			P3290018 tot en met P3290020	29/03/2013	
6	1	Muur - Kazerne	Voor beschrijving zie S4, aan de zuidelijke zijde van deze muur werd wel een uitsprong gezien van zo'n 12cm. Boven deze uitsprong is er vier bs lagen hoog bewaard, hierboven werd gebouwd met zandsteenblokken van 40x20x20cm (parement?), de muur is ongeveer 70cm breed (met uitsprong), waarschijnlijk gaat het hier om muren van het fort	gelijk aan S4		P3290021 tot en met P3290023	29/03/2013	
7	1	Muur - Klooster	muur, orangerode tot rode bs (17x7x4,5cm), gele zandmortel met kalkinclusies (vrij hard), 9bs gemetst met harde kalkmortel (duidelijk onderdeel van de muur, geen aanbouwsel), onderaan de muur veel kalkmortel tegen de muur. Muur in kruisverband (1 rij stenen op lange zijde, 1 op korte zijde), Muur lijkt aan de zuidzijde te stoppen (recht afgewerkt), aan de noordzijde lijkt hij recht afgebroken	Zie S8, geen relatie met andere sporen		P4020024 tot en met P4020028	2/04/2013	

8	1	Poer	Verskillende soorten bs (afval) met harde kalkmortel en Gele zandmortel met kalkinclusies (vrij hard), Vermoedelijk een puinfundering-poer.	Koud (wel enige afstand (2,5cm min) tegen S7 aan, volgt zuidelijk grens van dit spoor. Gelegen in een donkergrijs-bruin pakket met inclusies van BS en Mortel. Hier werd een vondst in gedaan (witbakkend aardewerk), ook rioolbuis in gevonden (Dus recent stortpakket (ophoging)).		P4020024 tot en met P4020028	2/04/2013	
9	1	Muur - Klooster	Oranjerode bs (20x8x3,5cm) en gele zandmortel met kalkfragmenten (vrij hard), Aan beide zijden bepleisterd (oost en westzijde), de zuidzijde is afgebroken, in noordelijke richting loopt de muur door. Hij is op en bepaald ogenblik gescheurd. De muur is in kruisverband (1 zijde lange kant, 1 zijde korte kant)	Zeer gelijkaardige muur aan S1 en 7. Gelegen in een donkergrijsbruin pakket met bs, mortel en botmateriaal.		P4020029 tot en met P4020031	2/04/2013	
10	1	Muur - Kazerne	Muur (van fort?), in oranjerode tot rode bs (18x4x?cm) en kalkmortel, ook gele zandmortel met kalkfragmenten gebruikt. Het muurtje is in wild verband gemetst. Aan de zuidelijke zijde lijkt de muur te stoppen of af te buigen naar het westen toe. Naar dit einde/bocht toe is de buitenzijde van de muur gebouwd met natuursteen (witte kalksteen van verschillende formaten). Bovenop het bakstenen muurwerk is er een grote hoeveelheid mortel en daarboven een	sterk gelijkaardig aan s4 en S6 in zelfde pakket als s9		P4020032 tot en met P4020035	2/04/2013	

			zandstenen blok dat aansluit bij het kalkstenen muurwerk. mogelijk was er eertijds een opening in het natuurstenen muurwerk met bs kern, dat later werd dicht gemetst (verklaard het regelmatige muurtje tussen de natuursteen en het wild verband waarin het gemetst werd)					
11	1	Muur - ?	Oranjerode bs (17x8,5x4,5)cm met gele zandmortel met kalkfragmenten in. Te ondiep om iets te zeggen van verbanden ofzo.	dicht tegen s10, doch geen verband, in zelfde pakket als s9 en 10		P4020036	2/04/2013	
12	1	Ophogingslaag	Donkergrijs-bruin pakket met inclusies van Baksteen, mortel.	Gelegen rond S7 en 8, dus recenter als deze		P4020024 tot en met P4020028	2/04/2013	Vondstnummer 4. Ook een stuk van een recente rioolbuis in aardewerk
13	1	Ophogingslaag	Donkergrijs-bruin pakket met inclusies van Baksteen, mortel.	Mogelijk zelfde pakket als S12		P4020029 tot en met P4020036	2/04/2013	Vondstnummer 5

10.2 Fotolijst

Foto	WP	Vlak	Spoor	Beschrijving	richting	Opmerking	datum
P3290001	1	1	S.01, S.02	detail	n-nw		29/03/2013
P3290002	1	1	S.01, S.02	detail	n-nw		29/03/2013
P3290003	1	1	S.01, S.02	detail	n-nw		29/03/2013
P3290004	1	1	S.01, S.02	detail	w		29/03/2013
P3290005	1	1	S.01, S.02	detail	loodrecht		29/03/2013
P3290006	1	1	S.01, S.02	detail	w		29/03/2013
P3290007	1	1	S.01, S.02	detail	w		29/03/2013
P3290008	1	1	S.01, S.02	detail	w		29/03/2013
P3290009	1	1	S.01, S.02	profiel1	w		29/03/2013
P3290010	1	1		profiel2	w		29/03/2013
P3290011	1	1		profiel2	w		29/03/2013
P3290012	1	1	S.03, S.04	profiel2	n-nw		29/03/2013
P3290013	1	1	S.03, S.04	profiel2	w		29/03/2013
P3290014	1	1	S.03, S.04	detail	w		29/03/2013
P3290015	1	1	S.03, S.04	detail	w		29/03/2013
P3290016	1	1	S.03	detail	n-nw		29/03/2013
P3290017	1	1	S.03	detail	w		29/03/2013
P3290018	1	1	S.03, S.05	detail	w		29/03/2013
P3290019	1	1	S.03, S.05	detail	w		29/03/2013
P3290020	1	1	S.03, S.05	detail	w		29/03/2013
P3290021	1	1	S.06	detail	n		29/03/2013
P3290022	1	1	S.06	detail	n		29/03/2013
P3290023	1	1	S.06	detail	n		29/03/2013
P4020024	1	1	S.07, S.08	detail	w		2/04/2013
P4020025	1	1	S.07, S.08	detail	w		2/04/2013
P4020026	1	1	S.07, S.08	detail	w		2/04/2013
P4020027	1	1	S.07, S.08	detail	z-zw		2/04/2013
P4020028	1	1	S.07, S.08	detail	loodrecht		2/04/2013
P4020029	1	1	S.09	detail	n-nw		2/04/2013
P4020030	1	1	S.09	detail	w		2/04/2013
P4020031	1	1	S.09	detail	n-nw		2/04/2013
P4020032	1	1	S.10	detail	n-nw		2/04/2013
P4020033	1	1	S.10	detail	n-nw		2/04/2013
P4020034	1	1	S.10	detail	w		2/04/2013
P4020035	1	1	S.10	detail	w		2/04/2013
P4020036	1	1	S.11	detail	n-nw		2/04/2013

10.3 Vondstenlijst

Vondst	WP	Vlak	Spoor	Vulling	Categorie	Context	Aanvullende info	Datum
1	1	1	profiel	13	aw, met	aavl		29/03/2013
2	1	1	profiel	12	aw, met, bot	aavl		29/03/2013
3	1	1	S.02		2 tegels	aavl	monster	29/03/2013
4	1	1	rond S.07		aw, bot	aavl		2/04/2013
5	1	1	rond S.09, S.10, S.11		aw, bot	aavl		2/04/2013

Antwerpen-Zeemanshuis

Bijlage 10.4: Overzichtskaart

